

DOI: <https://doi.org/10.32782/PPSS.2023.1.52>

КОГНІТИВНА ДЕОКУПАЦІЯ КРИМУ – ЯК МЕНТАЛЬНО ЗНАЙТИ ОДИН ОДНОГО

Євген Романович БОНДАРЕНКО,

*аспірант кафедри публічного управління та
економіки, Навчально-наукового інституту
управління, економіки та природокористування
Таврійського національного університету
імені В. І. Вернадського
<https://orcid.org/0000-0001-5378-9883>*

COGNITIVE DE-OCCUPATION OF CRIMEA — HOW TO FIND MENTALLY EACH OTHER

These theses analyze the cognitive aspect of de-occupation of temporarily occupied territories, particularly the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine. It is noted that the cognitive component involves the formation of Ukrainian narratives, dialogue, and communication for effective interaction with diverse audiences. The authors examine initiatives in the fields of education, social affairs, economy, and memory politics. The paper highlights the relevance and successes of de-occupation policies, considering the role of the Armed Forces and the initiatives of the Council on Cognitive De-occupation of Crimea. Despite the loss of informational and economic ties, the majority of Crimea's residents, mentally, remain citizens of Ukraine and believe in liberation. The paper calls for the implementation of the Cognitive De-occupation Strategy for the return of residents to the Ukrainian space and ensures their human development.

Всі наші тимчасово окуповані території будуть обов'язково звільнені. Поки Збройні сили України борються за фізичне звільнення півострова, ми повинні враховувати когнітивний вимір деокупації. Когнітивна складова — це питання українських наративів в різних сферах життя, це діалог, пояснення, комунікація нашої політики та дій в різних сферах, це завдання, заходи, кроки та ініціативи для комплексної комунікації з різними аудиторіями на тимчасово окупованій території, вільній Україні та зовнішньому середовищі. Ініціативи у сфері когнітивної деокупації можуть стосуватися освітньої, соціальної, економічної, політичної сфер, поваги до різноманітності, широкого кола питань щодо політики пам'яті, топонімії, євроінтеграційного курсу України тощо. Це прискорить реінтеграцію наших громадян у життя рідної України, а також допоможе ефективніше та швидше впроваджувати першочергові кроки держави після деокупації Криму. Ми звільняємо не лише територію, а й наших людей, тому маємо забезпечити їм максимально комфортний перехід у всіх сферах. Відновлення та нормалізації потребуватимуть практично усі сфери життя мешканців півострова, тому на нас чекає величезний масштаб роботи. Адже протягом тривалого часу наші співгромадяни знаходилися в російському інформаційному полі пропаганди, коли все українське заперечувалося та дискредитувалося, коли відбувалося свідоме спотворення європейських цінностей та насаджувався загальний російський дискурс. Ми маємо справу з більш ніж деформованим інформаційним та комунікаційним прос-

тором, який перенасичений запереченнями від російських окупантів України як такої.

Варто наголосити, що ментально ми як українці не губили один одного. Так, справді, Росія всіма способами намагалась з 2014 року стерти українську ідентичність в окупованому Криму, ізолювавши людей від всього українського та розпочавши “перевиховання” в російському стилі. Але як ми можемо сказати, що втратили ментально один одного, особливо зараз, коли бачимо наскільки потужно розвивається рух спротиву окупаційному режиму на півострові? [6]. Наші співгромадяни, добре усвідомлюючи, що за такі дії окупанти можуть затримати та притягнути до відповідальності, відкрито публікують на своїх сторінках в соцмережах українські патріотичні гасла на підтримку України, висвітлюють правду щодо злочинів окупантів та російських збройних сил, надають інформацію про переміщення російської техніки та особового складу в окупованому Криму.

На жаль, ми втратили зв'язок інформаційний, економічний, маємо це визнати. Попри це, ментально, де-юре та й де-факто, більшість жителів Криму — громадян України, розуміють, що ЗСУ скоро прийде та Україна поверне під свій контроль Крим [5]. В даній роботі розглянуто актуальна діяльність та політики України щодо деокупації та реінтеграції АР Крим та м. Севастополя, здійснювана з метою ментального повернення людей, що майже 10 років знаходяться в окупації.

Останні півроку на базі Представництва Президента України в АР Крим функціонує Рада з питань когнітивної деокупації Криму. Це міжсекторальна робоча група, яка працює над формуванням завдань тактичних кроків та заходів, що сприятимуть впровадженню Стратегії когнітивної деокупації Криму у різних сферах. Представництвом Президента України в АР Крим був розроблений документ “Стратегія когнітивної деокупації Криму” [1]. Цей документ, своєю чергою, готувався на основі 22-х анонімних інтерв'ю з обізнаними українськими та кримськотатарськими експертами, які представляють різні сектори та професійні сфери (державна служба, медіа, громадські організації, сфера освіти, стратегічні комунікації, соціальна психологія, історична пам'ять, військова сфера, дослідження ідентичності тощо). Документ всебічно розкриває бачення когнітивних аспектів деокупації Кримського півострова, мешканці якого майже 10 років були змушені виживати в умовах тотальної антиукраїнської пропаганди окупаційного режиму РФ. “Імплементация документа зробить можливою ціннісну трансформацію сприйняття та життєустрою Криму та реінтеграцію його мешканців в український суспільно-політичний та культурний простори, а також надання надійних гарантій для перспектив людського розвитку” [1], зазначається в Стратегії. Тому когнітивна деокупація Криму передбачає також інтенсивну соціально-психологічну та реінтеграційну міжпоколінну роботу з різними групами мешканців звільненого Криму, а також особливо з їхніми переконаннями, емоціями, страхами, надіями, очікуваннями, ментальними установками.

Когнітивна деокупація не повинна плануватися або здійснюватися як комплекс ізолюваних процесів, а скоріше як синхронізовані заходи в різних сферах. Ті сфери мають бути виділені як тематичні сектори або напрями, зокрема: інформаційна та культурна реінтеграція Криму; інформаційна безпека

та протидія дезінформації; політика пам'яті; повага до різноманіття; інтеграція Криму в європейську Україну; відновлення та впровадження реформ; політика щодо дітей та молоді й освітня реінтеграція тощо.

Важливо наголосити, що когнітивна деокупація буде ефективною тільки в тому випадку, коли пріоритетні напрями діяльності будуть пов'язані із відчутними коротко- або середньостроковими змінами, які можуть бути позитивно сприйняті місцевими мешканцями, і тому вплинуть на їхні особисті перспективи та суспільні настрої щодо України загалом. Адже ми маємо показати людям, що Україна — це країна можливостей, яка є частиною європейського простору, де впроваджуються успішні реформи (зокрема, реформа децентралізації, освіти, медіа) та є розвиток в усіх сферах суспільного життя. Люди мають відчувати, що Україна спроможна відновити в Криму медичне та соціальне забезпечення, туризм, сприяти розвитку бізнесу, а саме появі нових можливостей та інвестицій. Адже коли ми говоримо про реінтеграцію та відновлення деокупованого Криму, ми більше не можемо мислити абстрактними категоріями — потрібна конкретика.

В рамках політики української держави та роботі над когнітивною деокупацією Криму, передувало затвердження ряду важливих документів, таких як “Стратегія деокупації та реінтеграції тимчасово окупованого Криму” — документ, затверджений 24 березня 2021 року Президентом України Володимиром Зеленським, що визначає ряд дій дипломатичного, військового, інформаційного, економічного й іншого характеру для деокупації Кримського півострова [3]. Цього року вкотре було підготовлено та затвердження Кабінетом Міністрів України “План заходів до Дня спротиву окупації Автономної Республіки Крим та м. Севастополя у 2024 році” [4].

Провідне бачення когнітивною деокупації ґрунтується на певних принципах, один із яких — повний захист універсальних прав людини, індивідуальних свобод, рівності та гідності, поваги до різноманітності. Стратегія когнітивною деокупації Криму підкреслює важливість соціально-інклюзивного та людиноцентричного підходу до вирішення комплексу різноманітних взаємопов'язаних суспільних проблем, які виникатимуть одразу під час та після кінетичного звільнення території та/або на наступних етапах процесів відновлення, реінтеграції тощо [1].

Тому врахування потреб різних цільових груп є ключовим завданням. Адже, з однієї сторони, ключовими в цій історії є жителі Криму, які вже майже 10 років перебувають під впливом пропагандистської машини кремля. З іншої сторони, дуже важливо проливати світло на певні факти людям, які проживають на материковій частині України. Справді, деякі російські міфи щодо Криму досі живуть не тільки на окупованих територіях, а й на підконтрольній Україні території. Це стосується, наприклад, роз'яснення, що не всі жителі півострова колаборанти; що в Криму досі проживають багато громадян України, а не те, що всі вже звідти виїхали і Крим повністю зросійщений; що в Криму нібито не чекають Україну та ЗСУ, хоча насправді це зовсім не так. Усі ці та інші усталені хибні уявлення (так звані Міти) спеціально закладались роками РФ до нашого українського інфопростору, тому їх розвінчування та заміщення українськими наративами є важливою складовою когнітивною деокупації [2].

Крім того, варто враховувати масштаби соціально-психологічних наслідків російської військової агресії проти України та травматичний досвід багатьох українських громадян [7].

Комунікацію про наміри України в рамках когнітивної деокупації Криму можна продуктивно розпочати ще до фактичної деокупації території. Адже комунікація має бути постійним процесом. Наприклад, через різні інформаційні канали можна поширювати кілька ключових меседжів для різних цільових груп, які наразі проживають у Криму.

Важливо розробити та використовувати кілька інших наборів практичних наративів для різних цільових груп у Криму, а також в інших регіонах України, де все ще побутують стереотипно спрощені уявлення про Крим та його мешканців. Один з ключових меседжів має наголошувати на руйнуванні упереджень, заснованих на ворожих міфах і застарілих бар'єрах, а також на спільних зусиллях у розбудові нових міжрегіональних людських зв'язків і культурних мостів в Україні.

Особливу увагу в комунікації можна приділити інформаційно вразливим громадам Кримського півострова — ці зусилля мають бути спрямовані на підвищення обізнаності щодо питань: основних характеристик життя в умовах окупації в Криму та останніх подій і реформ в Україні з моменту окупації Криму у 2014 році. Визнання різного досвіду має призвести до відкритих правдивих дискусій та взаємного обміну практичними поглядами на те, як подолати розбіжності та знайти міцну спільну основу для возз'єднання Кримського півострова з Україною у найефективніший спосіб. Взаємні візити та групові обміни мобільності між різними професійними або географічними спільнотами з Криму та інших регіонів України сприятимуть подальшому розумінню перспектив спільного майбутнього у вільній демократичній проєвропейській Україні.

Окрім того, варто брати до уваги гетерогенність мешканців Криму, сегментація суспільних груп може бути доцільним підходом до вивчення настроїв і потреб, пов'язаних з розвитком найбільш критично важливих цільових груп, яким довіряють на місцевому рівні. Крім того, залучення місцевих громад у Криму до різноманітних освітніх, культурних, промоційних чи соціальних проєктів підвищить довіру до когнітивної деокупації в цілому.

Усі відповідні заходи мають бути компетентно фасилітовані та модеровані, в ідеалі — зі значним залученням українських організацій громадянського суспільства та кримських лідерів громадської думки, кримчан. Адже повернення Криму — наша спільна справа та мета для розвитку, миру, безпеки та відновлення справедливості.

Список використаних джерел:

1. Стратегія когнітивної деокупації Криму URL: <https://ppu.gov.ua/documents/strategiia-kognityvnoi-deokupatsii-krimu> (дата звернення: 15.06.2020).
2. Громенко С. В. 250 років фальші: російські міфи історії Криму. Україна, Фоліо, 2019. 225 с.
3. Указ Президента України №117/2021 від 24.03.2021, Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року "Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста

Севастополя” URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1172021-37533> (дата звернення: 01.12.2023).

4. Про затвердження плану заходів до Дня спротиву окупації Автономної Республіки Крим та м. Севастополя у 2024 році URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-do-dnia-sprotyvu-okupatsii-avtonomnoi-respubliky-krym-ta-m-s1108-11223> (дата звернення: 01.12.2023).

5. Іванець А.В. Сім причин звільнити Крим. Київ, Науково-дослідницький інститут українознавства, 2023. 40 с.

6. Андрієвська А., Халімон О. Люди “сірої зони”: Свідки російської анексії Криму 2014 року. Київ, Український інститут національної пам’яті, 2018. 264 с.

7. Стійка Україна – крихка мозаїка. Суспільство, медіа, безпека і перспективи. URL: https://icds.ee/wp-content/uploads/2021/09/ICDS_Report_Resilient_Ukraine_Delicate_Mosaic_Teperik_et_al_September_2021_UA.pdf